

Natalia Podraza

Ocena petycji w sprawie dokonania zmian w dekreście z 1944 r. o wymiarze kary dla faszystowsko-hitlerowskich zbrodniarzy winnych zabójstw i znęcania się nad ludnością cywilną i jeńcami oraz dla zdrajców Narodu Polskiego¹

Assessment of the petition to amend the Decree of 1944 on Punishment for Fascist-Nazi criminals guilty of murdering and tormenting civilians and prisoners of war, and for traitors of the Polish Nation

The subject of the petition is to change the sanction specified in Article 1 of the Decree is such a way that it would modify the sanction to become a differentiated one. In the author's opinion, despite the fact that the penalty of life imprisonment for the crime specified in the August Decree is strictly defined, the court can differentiate it, in particular to convicting to 25 years of imprisonment. It should also be borne in mind that the probability of the actual application of the sanction specified in the August Decree is minimal.

Keywords: petition, death penalty, criminal law

Przedmiotem petycji jest dokonanie zmiany sankcji określonej w art. 1 dekretu tak, aby sankcja za popełnienie czynu określonego w przepisie była sankcją zróżnicowaną. W ocenie autorki, pomimo faktu, że kara dożywotniego pozbawienia wolności za zbrodnię określoną w dekrecie sierpniowym ma charakter bezwzględnie oznaczony, sąd ma możliwość jej różnicowania, także do kary 25 lat pozbawienia wolności. Należy mieć również na uwadze, że prawdopodobieństwo możliwości faktycznego zastosowania sankcji określonej w dekrecie sierpniowym jest minimalne.

Słowa kluczowe: petycja, kara śmierci, prawo karne

Doktorantka ■

Uniwersytet Warszawski, Wydział Prawa i Administracji, WARSZAWA, POLSKA ■

natalia.podraza@sejm.gov.pl ■ <https://orcid.org/0000-0001-9817-7696>

Treść i cel petycji

Petycja nr BKSP-145-IX-61/20 została wniesiona przez osobę fizyczną. Przedmiotem petycji jest żądanie zmiany dekretu z 31 sierpnia 1944 r. o wymiarze kary dla faszystowsko-hitlerowskich zbrodniarzy winnych zabójstw i znęcania się nad

¹ *Opinia prawna dotycząca petycji nr BKSP-145-IX-84/20 w sprawie dokonania zmian w dekrecie z dnia 31 sierpnia 1944 r. o wymiarze kary dla faszystowsko-hitlerowskich zbrodniarzy winnych zabójstw i znęcania się nad ludnością cywilną i jeńcami oraz dla zdrajców Narodu Polskiego (Dz. U. 1946 nr 69 poz. 377) sporządzona 5 maja 2020 r. na zlecenie Przewodniczącego Komisji do Spraw Petycji; BAS-WAP-612/20,*

ludnością cywilną i jeńcami oraz dla zdrajców Narodu Polskiego (Dz.U. 1946, nr 69, poz. 377; dalej: dekret sierpniowy), w zakresie dotyczącym art. 1 pkt 1, przez wprowadzenie zróżnicowanej sankcji.

Jak wskazuje wnioskodawca, obecne brzmienie dekretu zawiera sankcję sztywną, a ograniczenie w przepisie sankcji tylko do kary dożywotniego pozbawienia wolności mimo wszystko, jest określeniem sankcji jako bezwzględnie oznaczonej. Ponadto, jak dodaje „życie i świat nie są czarno-białe, z zasady występują różne stopnie szarości. Sąd musi mieć możliwość stosownie do nich różnicowania kary”.

Czy petycja mieści się w zakresie zadań i kompetencji adresata petycji (art. 2 ust. 3 ustawy o petycjach)?

Petycja dotyczy zmiany przez Sejm przepisów dekretu z 31 sierpnia 1944 r. o wymiarze kary dla faszystowsko-hitlerowskich zbrodniarzy winnych zabójstw i znęcania się nad ludnością cywilną i jeńcami oraz dla zdrajców Narodu Polskiego. Zgodnie z art. 95 ust. 1 Konstytucji RP władzę ustawodawczą w Rzeczypospolitej Polskiej sprawują Sejm i Senat. Natomiast zgodnie z art. 118 ust. 1 Konstytucji inicjatywa ustawodawcza przysługuje m.in. posłom. Artykuł 32 ust. 2 regulaminu Sejmu, w związku z art. 112 Konstytucji, precyzuje, że poselskie projekty ustaw mogą być wnoszone przez komisje sejmowe lub grupę co najmniej 15 posłów podpisujących projekt. Uwzględniając powyższe, należy uznać, że petycja mieści się w zakresie zadań i kompetencji Sejmu.

Wymogi formalne (art. 4 ust. 1 i 2 ustawy o petycjach)

Petycja spełnia wymogi formalne określone w art. 4 ust. 1 i 2 ustawy z 11 lipca 2014 r. o petycjach, t.j. Dz.U. 2018, poz. 870.

Kwestie, które ekspert uznaje za istotne w związku z petycją

Przepisy dekretu sierpniowego przewidują odpowiedzialność za zbrodnie popełnione w okresie od 1 września 1939 r. do 1 maja 1945 r. Na podstawie przepisów dekretu w okresie 1946–1960 zostało prawomocnie skazanych 17 tysięcy zbrodniarzy wojennych oraz kolaborantów, a 7% z nich na karę śmierci². Obecnie, wszystkie przestępstwa określone w dekrecie sierpniowym, zgodnie z art. 8 ust. 1 pkt 1 ustawy z 27 kwietnia 1956 r. o amnestii (Dz.U. nr 11, poz. 57), podlegają abolicji, z wyłączeniem przestępstwa określonego w art. 1 pkt 1.

² L. Kubicki, *Zbrodnie wojenne w świetle prawa polskiego*, Warszawa 1963, s. 179.

Zgodnie z art. 1 pkt 1 dekretu sierpniowego: „Kto idąc na rękę władzy państwa niemieckiego lub z nim sprzymierzony: brał udział w dokonywaniu zabójstw osób spośród ludności cywilnej albo osób wojskowych lub jeńców wojennych, podlega karze śmierci”. Dobrem chronionym na mocy tego przepisu jest życie ludzkie w czasie trwania okupacji niemieckiej ziem polskich, a zachowanie sprawcy polega na braniu udziału w dokonywaniu zabójstw ludności cywilnej albo osób wojskowych lub jeńców wojennych³. Jak wskazał Sąd Najwyższy w wyroku z 31 maja 1948 r., przy ocenie „brania udziału w dokonywaniu zabójstw” należy uwzględnić stronę podmiotową czynu, tj. świadomość sprawcy, że bierze on udział w akcji, która prowadzi do zabójstwa określonej osoby lub też zabójstwa nieokreślonej liczby ludzi. W związku z tym niezbędne jest udowodnienie sprawcy zamiaru bezpośredniego (*dolus directus*) lub przynajmniej zamiaru ewentualnego (*dolus eventualis*)⁴.

Czyn określony w art. 1 pkt 1 dekretu sierpniowego zagrożony był tylko jedną karą, tj. karą śmierci, która zgodnie z art. 38 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 11 lipca 1932 r. – Kodeks karny (Dz.U. nr 60, poz. 571, ze zm.; dalej: kodeks karny z 1932 r.) wykonywana była przez powieszenie. Wraz z wprowadzeniem Kodeksu karnego z 19 kwietnia 1969 r. (Dz.U. nr 13, poz. 94, ze zm.; dalej: kodeks karny z 1969 r.) weszła w życie zasada określona w art. 30 § 3 tegoż kodeksu, zgodnie z którą „za przestępstwo zagrożone karą śmierci oraz w innych wypadkach przewidzianych w ustawie można orzec karę zasadniczą dożywotniego pozbawienia wolności albo 25 lat pozbawienia wolności”.

Zgodnie natomiast z art. 13 pkt 1 ustawy z 6 czerwca 1997 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks karny (Dz.U. nr 88, poz. 554, ze zm.), „przy stosowaniu utrzymanych w mocy przepisów karnych, zamiast przewidzianej w nich kary śmierci orzeka się karę dożywotniego pozbawienia wolności”. W konsekwencji, wraz z dniem wejścia w życie obowiązującego Kodeksu karnego⁵, karą przewidzianą za przestępstwo określone w art. 1 pkt 1 dekretu sierpniowego jest kara dożywotniego pozbawienia wolności. Jednakże mimo faktu, że kara ta ma charakter sankcji bezwzględnie oznaczonej, to w wyniku zastosowania przepisów intertemporalnych nie jest jedyną sankcją, która grozi sprawcy czynu z art. 1 pkt 1, utrzymaną w mocy przepisów dekretu sierpniowego.

Jak ponadto wskazuje W. Wróbel, ustawodawca nie podjął decyzji o bezpośrednim znowelizowaniu treści art. 1 pkt 1 dekretu sierpniowego przez zmianę określonej w przepisie kary śmierci na inną możliwą sankcję. W ujęciu formalnym nie doszło zatem w polskim systemie prawnym do całkowitego wyelimi-

³ M. Bojarski, W. Radecki, *Pozakodeksowe prawo karne*, t. I, *Przestępstwa przeciwko pamięci narodowej, obronności, bezpieczeństwu osób i mienia, zdrowiu*, Warszawa 2002, s. 49–51.

⁴ Wyrok SN z 31 maja 1948 r., OSN 1948, z. III, poz. 85.

⁵ Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, t.j. Dz.U. 2019, poz. 1950, ze zm.; dalej: k.k.

nowania kary śmierci, a pierwotne brzmienie art. 1 pkt 1 dekretu sierpniowego, traktujące o karze śmierci, w dalszym ciągu stanowi element obowiązujących tekstów prawnych. Jednakże w praktyce, do uchylenia kary śmierci doszło na mocy art. 13 pkt 1 ustawy z 6 czerwca 1997 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks karny, poprzez zastąpienie jej na etapie wymiaru kary karą dożywotniego pozbawienia wolności⁶.

Do wprowadzonej sankcji bezwzględnie oznaczonej (kary dożywotniego pozbawienia wolności, zastępującą karę śmierci na etapie wymiaru kary) w obowiązującym Kodeksie karnym brak jest regulacji odnoszących się do możliwości jej nadzwyczajnego złagodzenia. W doktrynie⁷ wskazuje się, że mając na względzie intencję ustawodawcy wyrażoną w art. 60 § 6 pkt 1 k.k., należałoby przyjąć tzw. „zejście o jeden szczebel niżej” i podstawą dla nadzwyczajnego złagodzenia uczynić karę 25 lat pozbawienia wolności, co kształtowałoby dolną granicę kary nadzwyczajnie złagodzonej w wysokości 8 lat i 4 miesięcy pozbawienia wolności. Interpretację tę należy ocenić jako dyskusyjną.

Wskazać jednak należy, że w każdym przypadku ewentualnego stosowania art. 1 pkt 1 dekretu sierpniowego sąd będzie zobligowany do dokonania wyboru ustawy względniejszej dla sprawcy, mając na względzie fakt, że przepis penalizuje zbrodnie popełnione w okresie od 1 września 1939 r. do 1 maja 1945 r. Zgodnie bowiem z brzmieniem art. 4 § 1 k.k., jeżeli w czasie orzekania obowiązuje ustawa inna niż w czasie popełnienia przestępstwa, stosuje się ustawę nową, jednakże należy stosować ustawę obowiązującą poprzednio, jeżeli jest względniejsza dla sprawcy. Jak podkreślił Sąd Najwyższy w wyroku z 13 lipca 2005 r., „stosowanie reguł intertemporalnych wskazanych w art. 4 k.k. jest obowiązkiem sądu i na podstawie tych reguł należy rozwiązywać kolizje wynikające z różnic uregulowań prawnych zawartych w różnych ustawach obowiązujących w chwili popełnienia czynu oraz w okresach późniejszych, aż po dzień orzekania przez sąd odwoławczy”⁸. Przez obowiązywanie w czasie orzekania ustawy innej niż w czasie popełnienia przestępstwa należy rozumieć cały obowiązujący w danym czasie stan prawny odnoszący się do badanego czynu⁹. Ponadto, w wyroku z 4 czerwca 2004 r. Sąd Najwyższy, dokonując ustalenia przesłanek uznania ustawy względniejszej dla sprawcy, wskazał, że „w ujęciu art. 4 § 1 k.k. ustawą «względniejszą» jest ustawa, która zastosowana w konkretnej sprawie, po uprzedniej wszechstronnej ocenie całokształtu konsekwencji wynikających z zastosowania konku-

⁶ W. Wróbel, Art. 13 [w:] *Komentarz do ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks karny, Kodeks karny. Część szczególna*, t. III, *Komentarz do art. 278–363 k.k.*, Warszawa 2016.

⁷ Zob. M. Bojarski, W. Radecki, *Pozakodeksowe prawo karne*, t. I, *Przestępstwa przeciwko pamięci narodowej, obronności, bezpieczeństwu osób i mienia, zdrowiu*, Warszawa 2002, s. 49–51.

⁸ Wyrok SN z 13 lipca 2005 r., sygn. akt II KK 297/04, OSNwSK 2005, nr 1, poz. 1345.

⁹ Wyrok SN z 4 lipca 2001 r., sygn. akt V KKN 346/99, „Prokuratura i Prawo” 2001, nr 12, poz. 1.

rujących ze sobą ustaw, przewiduje dla sprawcy najłagodniejsze konsekwencje. O uznaniu ustawy za względniejszą decyduje nie tylko surowość kary, tzn. porównanie ustawowego zagrożenia przewidzianego w porównywanych przepisach, ale i inne kryteria, np. przepisy o nadzwyczajnym obostrzeniu kary¹⁰.

W konsekwencji sąd zobligowany będzie do przeanalizowania stanów prawnych obowiązujących:

- na podstawie obowiązującego Kodeksu karnego, tj. w czasie orzekania przez sąd,
- na podstawie kodeksu karnego z 1932 r., tj. w czasie popełnienia przestępstwa,
- na podstawie kodeksu karnego z 1969 r., tj. tzw. ustawę pośrednią – jak wskazuje się w ugruntowanym orzecznictwie prawa karnego, m.in. w wyroku SN z 1 lipca 2004 r. „reguła zawarta w art. 4 § 1 k.k. nakazująca stosować ustawę względniejszą dla sprawcy niż ta, która obowiązuje w czasie orzekania, ma zastosowanie nie tylko do sytuacji, w której ustawa względniejsza obowiązywała w czasie popełnienia przypisanego sprawcy przestępstwa ale także do sytuacji, w której, w okresie pomiędzy chwilą popełnienia przestępstwa a chwilą orzekania obowiązywała, choćby przez krótki okres czasu taka ustawa względniejsza (przez pojęcie «ustawa» należy rozumieć cały stan prawny obowiązujący w czasie między popełnieniem czynu a wyrokowaniem)”¹¹.

Wobec powyższego, sąd wymierzając karę będzie zobowiązany do zastosowania przepisów ustawy, która jest dla sprawcy względniejsza i przewiduje dla niego najłagodniejsze konsekwencje. Z uwagi natomiast na treść art. 30 § 3 kodeksu karnego z 1969 r., który przed 1 września 1998 r. za przestępstwo określone w art. 1 pkt 1 dekretu sierpniowego przewidywał możliwość wymierzenia kary dożywotniego pozbawienia wolności albo 25 lat pozbawienia wolności, uznać należy, że przepisy tej ustawy będą dla sprawcy względniejsze od tych, które obowiązują obecnie. W sytuacji zaś, gdy zachodzą przesłanki do nadzwyczajnego złagodzenia kary, analiza przepisów części ogólnej Kodeksu karnego, jako względniejszych dla sprawcy daje odmienne rezultaty. Przy zastosowaniu art. 57 § 3 pkt 1 kodeksu karnego z 1969 r. dolna granica nadzwyczajnie złagodzonej kary wynosiła minimum 8 lat i 4 miesiące pozbawienia wolności (jako jedna trzecia kary 25 lat pozbawienia wolności, mając na względzie zasadę określoną w art. 30 § 3 kodeksu karnego z 1969 r.), natomiast zgodnie z możliwością nadzwyczajnego złagodzenia kary z art. 59 § 1 lit. a kodeksu karnego z 1932 r. wolno wymierzyć karę nie niższą niż 5 lat i 1 miesiąc pozbawienia wolności (zgodnie z art. 59 § 1 lit. a kodeksu karnego z 1932 r. sąd może stosować nadzwyczajne złagodzenie kary przez wymierzenie więzienia powyżej lat 5 zamiast kary śmierci lub wię-

¹⁰ Wyrok SN z 4 czerwca 2004 r., sygn. akt III KK 125/03, OSNwSK 2004, nr 1, poz. 1091.

¹¹ Wyrok SN Izba Karna z 1 lipca 2004 r., sygn. akt II KO 1/04, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 2, poz. 1, s. 7.

zienia dożywotniego). Wobec tego, sąd wymierzając karę nadzwyczajnie złagodzoną, winien stosować przepisy kodeksu karnego z 1932 r., jako względniejsze dla sprawy. Co za tym idzie, sam bowiem fakt, że stan prawny obowiązujący na gruncie kodeksu karnego z 1932 r. zezwalał na orzeczenie kary śmierci, nie oznacza, że nie może zostać uznany za względniejszy dla sprawy, jeżeli równocześnie przewiduje najkorzystniejsze możliwości nadzwyczajnego złagodzenia kary.

Reasumując, mimo faktu, że kara dożywotniego pozbawienia wolności za zbrodnię określoną w art. 1 pkt 1 dekretu sierpniowego ma charakter bezwzględnie oznaczony, sąd ma możliwość jej różnicowania przez możliwość sięgnięcia do zagrożeń przewidzianych przed dniem 1 września 1998 r., a więc także do kary 25 lat pozbawienia wolności. Co więcej, uelastycznienie granic ustawowego wymiaru kary umożliwia sądowi także zastosowanie nadzwyczajnego złagodzenia kary, które w odniesieniu do czynu z art. 1 pkt 1 dekretu sierpniowego przewidywał kodeks karny z 1969 r. oraz kodeks karny z 1932 r.

Odnosząc się do postulatów wnioskodawcy, należy wskazać, że sklasyfikowana zbrodnia oraz przewidziana sankcja, określona w art. 1 pkt 1 dekretu sierpniowego, może nasuwać wątpliwości, niemniej obowiązujące przepisy prawa, w tym zwłaszcza reguły intertemporalne z art. 4 k.k., pozwalają na zastosowanie rozwiązania w istocie oczekiwanego przez wnoszącego petycję. Należy mieć również na względzie fakt, że art. 1 pkt 1 dekretu sierpniowego odnosi się wyłącznie do zbrodni popełnionych w okresie okupacji niemieckiej ziem polskich i przez kilkanaście lat po jego wprowadzeniu był rzeczywiście stosowany. Od czasu popełnienia przestępstw penalizowanych na mocy art. 1 pkt 1 dekretu sierpniowego minęło już ponad 70 lat. Co za tym idzie, możliwość stosowania przez polskie sądy regulacji określonych w dekrecie sierpniowym jest wyjątkowo niewielka i z roku na rok coraz bardziej spada z przyczyn naturalnych.

Doktryna prawa karnego wyraźnie przeciwstawia się propozycjom uchylenia art. 1 pkt 1 dekretu sierpniowego. Jednocześnie wskazuje się, że pozostawienie pierwotnego brzmienia przepisu stanowi niejako „memento dla potomnych”, przypominające czasy, kiedy dokonywano strasznych zbrodni, o których pamięć powinna przetrwać przez kolejne pokolenia¹².

Wnioski końcowe

Przedmiotem petycji jest dokonanie zmiany sankcji określonej w art. 1 pkt 1 dekretu o wymiarze kary dla faszystowsko-hitlerowskich zbrodniarzy winnych zabójstw i znęcania się nad ludnością cywilną i jeńcami oraz dla zdrajców Narodu Polskiego, tak aby sankcja za popełnienie czynu określonego w przepisie była sankcją zróżnicowaną.

¹² M. Bojarski, W. Radecki, *Pozakodeksowe prawo karne, op. cit.*, s. 44.

Zgodzić się należy z wnioskodawcą, że formalnie sankcja przewidziana za popełnienie zbrodni określonej w art. 1 pkt 1 dekretu jest sankcją szywną. W praktyce jednakże sąd zobligowany jest do uwzględniania reguł intertemporalnych prawa karnego określonych w art. 4 § 1 k.k., zgodnie z którymi „jeżeli w czasie orzekania obowiązuje ustawa inna niż w czasie popełnienia przestępstwa, stosuje się ustawę nową, jednakże należy stosować ustawę obowiązującą poprzednio, jeżeli jest względniejsza dla sprawcy”. W konsekwencji dochodzi do uelastycznienia podstawy prawnej dedykowanej wymiarowi kary określonej w art. 1 ust. 1 dekretu. Należy mieć też na uwadze, że prawdopodobieństwo możliwości faktycznego zastosowania przepisu art. 1 pkt 1 dekretu jest minimalne. Ponadto w poglądach doktryny podkreśla się, że art. 1 pkt 1 dekretu sierpniowego w swoim pierwotnym kształcie stanowi memento wydarzeń lat 1939–1945.

Należy również wskazać, że może budzić wątpliwości dokonanie nowelizacji dekretu posiadającego w swoich przepisach normy represyjne, co ma miejsce w odniesieniu do postulowanej zmiany art. 1 pkt 1 dekretu sierpniowego. Na gruncie art. 42 ust. 1 Konstytucji pod pojęciem ustawy rozumieć należy „akt normatywny uchwalony przez Sejm i Senat w trybie określonym w Konstytucji RP, podpisany przez Prezydenta RP i należycie ogłoszony w Dzienniku Ustaw”¹³. Także Trybunał Konstytucyjny w swoim orzecznictwie przyjmuje wąskie rozumienie pojęcia ustawy¹⁴.

Bibliografia

- Bojarski M., Radecki W., *Pozakodeksowe prawo karne*, t. I, *Przestępstwa przeciwko pamięci narodowej, obronności, bezpieczeństwu osób i mienia, zdrowiu*, Warszawa 2002.
- Kubicki L., *Zbrodnie wojenne w świetle prawa polskiego*, Warszawa 1963.
- Sroka T., *Art. 42 [w:] Konstytucja RP. Komentarz*, t. I, *Art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016.
- Wróbel W., *Art. 13 [w:] Komentarz do ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks karny, Kodeks karny. Część szczegółowa*, t. III, *Komentarz do art. 278–363 k.k.*, Warszawa 2016.

¹³ T. Sroka, *Art. 42 [w:] Konstytucja RP. Komentarz*, t. I, *Art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 1028.

¹⁴ Trybunał Konstytucyjny m.in. przeciwstawia się takiej interpretacji art. 42 ust. 1 Konstytucji, która pojęcie ustawy rozszerza na wszystkie rozporządzenia wydane zgodnie z art. 92 Konstytucji, zob. wyrok TK z 20 lutego 2001 r., sygn. akt P 2/00, OTK 2001, nr 2, poz. 32.